

**Драч Ірина Іванівна,
доктор педагогічних наук,
доцент кафедри управління навчальним
закладом та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»**

КОМПЕТЕНТІСНО-КОНТЕКСТНА МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВНЗ

Анотація. У статті проаналізовано сутність компетентнісного підходу як одного з ефективних шляхів розв'язання протиріч у розвитку освіти та суспільства. Зроблено висновок, що компетентнісний підхід не протиставляється традиційному знаннєвому, а посилює його особистісним та діяльнісним спрямуванням, оскільки стосується особистості й може бути реалізованим тільки у процесі діяльності; первинною і системоутворювальною складовою освітнього процесу стає не процесуальна (навчально-викладацько-оцінювальна), а результативна, виражена в термінах компетентностей. Розглянуто порівняльну характеристику традиційного та компетентнісного підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців. Розкрито основні положення теорії контекстного навчання. Обґрунтовано доцільність використання компетентнісно-контекстної моделі організації навчального процесу у системі вітчизняної вищої освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, компетентнісний підхід, контекстне навчання, компетентнісно-контекстна модель, організація навчального процесу.

Драч Ірина Іванівна

КОМПЕТЕНТНОСТНО-КОНТЕКСТНАЯ МОДЕЛЬ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА В ВУЗАХ

Аннотация. В статье проанализированы сущность компетентностного подхода как одного из эффективных путей решения противоречий в развитии образования и общества. Рассмотрена сравнительная характеристика традиционного и компетентностного подходов к профессиональной подготовке будущих специалистов. Сделан вывод, что компетентностный подход не противопоставляется традиционному, а усиливает его личностным и деятельностным направлением, поскольку касается личности и может быть реализован только в процессе деятельности; первичной и системообразующей составляющей образовательного процесса становится не процессуальная (учебно-преподавательски-оценочная), а результативная, выраженная в терминах компетенций. Раскрыты основные положения теории контекстного обучения. Обоснована целесообразность использования компетентно-контекстной модели организации учебного процесса в системе отечественного образования.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, компетентностный подход, контекстное обучение, организация учебного процесса.

COMPETENCE-CONTEXT MODEL OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE SYSTEM OF NATIONAL EDUCATION

Abstract. *The article analyzes the nature of the competence approach as one of the effective ways of resolving contradictions in the development of education and society. Concluded that the competence-based approach is not opposed to traditionally known, but strengthens his personal direction and activity as it relates to the individual and can only be implemented in the course of business; primary and backbone component of the educational process becomes procedural (teaching and teaching-evaluation), and productive, expressed in terms of competences.*

The comparative characteristic of the traditional approaches to the competency and training of future specialists is examined. The basic tenets of the theory of contextual training are disclosed. The expediency of the use of the competence- context model of the educational process in the system of national education is substantiated.

Key words: *training, competence approach, context learning, organization of educational process.*

Постановка проблеми

Умови ринкової економіки, сучасне інформаційне суспільство характеризуються постійним вдосконаленням технологій, орієнтацією виробництва на ринок, що потребує фахівця нової формації, здатного адекватно реагувати на умови ринку, виявляти ініціативу, творчість і активність. Тому результатом професійної освіти має стати не лише кваліфікація майбутнього фахівця, а й його професійна компетентність, оскільки саме компетентність забезпечує наявність професійно важливих якостей, більш високий рівень підготовленості спеціаліста.

Актуальність проблеми дослідження. Спрямованість системи освіти на засвоєння знань, яка була традиційною й виправданою раніше, вже не відповідає сучасному соціальному замовленню, що визначається об'єктивною потребою суспільства в новій людині, здатної до самостійних, відповідальних, творчих дій, людині інтелектуальній, з критичним, розкріпаченим від догм мисленням, котра живе в складному, суперечливому, наповненому проблемами сучасному світі й готова кваліфіковано їх розв'язувати.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Динамічність процесів у суспільному розвитку, зростання інформації, постійне оновлення і швидка зміна технологій ставлять людину перед необхідністю безперервно здобувати нові знання, підвищувати свій освітній рівень, адаптуватися до змін, що з'являються протягом її життя. Як зазначає академік В. Олійник, «...відмова від постійного оновлення знань, умінь, навичок, особистісного розвитку призводить до зниження адаптаційних можливостей людини, її не конкурентоздатності на ринку праці, принципового зниження якості життя»². Зміна парадигми

² Олійник В. В. Наукові основи управління підвищення кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти : монографія / В. В. Олійник. — К. : Міленіум, 2003. — 594 с.

«освіта на все життя» на нову — «освіта через усе життя» (life-long education) принципово змінює роль освіти в суспільному і індивідуальному розвитку, вона стає одним з найважливіших соціальних інститутів. Внаслідок цього підвищуються вимоги до освіти з боку суспільства і держави, зокрема, вимоги до її якості та ефективності.

Наприкінці ХХ ст. основною проблемою міжнародної освіти було визначено розрив між можливостями сформованої системи освіти і потребами суспільного розвитку. Цю проблему позначено як кризу освіти. Концептуальною основою запропонованих освітянською спільнотою заходів щодо виходу з кризи стала ідея запровадження компетентнісного підходу як одного з ефективних шляхів розв'язання протиріч у розвитку освіти та суспільства, узгодження освітніх систем у глобалізованому світі. На нашу думку, у системі вітчизняної вищої освіти цю ідею доцільно поєднувати з організацією контекстного навчання, теорія якого розроблена А. Вербицьким¹.

Метою статті є характеристика використання компетентнісно-контекстної моделі організації навчального процесу під час здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу

Проведений теоретичний аналіз наукових праць^{6; 7; 8; 9; 10} дав змогу вважати основними ознаками компетентнісного підходу до підготовки майбутніх фахівців такі: поєднання особистісної та діяльнісної орієнтації в освітньому процесі; акцентування уваги на результатах освіти, якими є не лише сума засвоєних знань, умінь та навичок, а здатність людини діяти в різноманітних проблемних професійних та соціальних ситуаціях^{3; 4}. Компетентнісно орієнтована освіта спрямована на формування здатності або готовності особистості мобілізувати всі свої ресурси (системно організовані знання, уміння й навички, здібності й психічні якості), які необхідні для вирішення різноманітних проблем.

Компетентнісний підхід не протиставляється традиційному знанневому, а посилює його особистісним та діяльнісним спрямуванням, оскільки стосується особистості й може бути реалізованим тільки у процесі діяльності⁵. Не тільки засво-

¹ Вербицкий А. А. Личностный и компетентностный подходы в образовании: проблемы интеграции / А. А. Вербицкий, О. Г. Ларионова. — М. : Логос, 2010. — 336 с.

⁶ Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти / О. Я. Савченко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : К.І.С., 2004. — С. 34–39.

⁷ DeSeCo. Definition and Selection of Competencies: Theoretical and Conceptual Foundations [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.deseco.admin.ch/>

⁸ European Union. Key Competencies for Lifelong Learning. Recommendation of the European Parliament and to the Council of 18 December 2006 (2006/962/EC) // Official Journal of the European Union. — 2006. — 30 December. — P. I.394/10. — I. 394/18.

⁹ Key Competencies for Successful Life and Well-Functioning Society / Edited by Dominique S. Rychen and Laura H Salganik. — Gottingen : Hogrefe Huber Publishers, 2003. — 219 p.

¹⁰ Nanzhao Z. Competencies in Curriculum Development / Z. Nanzhao. — Paris : UNESCO-IBE, 2005. — 6 p.

³ Ермаков Д. С. Компетентностный подход в образовании / Д. С. Ермаков // Педагогика. — 2011. — № 4. — С. 11–12.

⁴ Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в освіті / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : К.І.С., 2004. — С. 66–72.

⁵ Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексєєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.]; заг. ред. акад. В. Г. Кременя ; НАПН України. — К. : Інформ. системи, 2010. — 342 с.

ення знань, а й оволодіння процесом і засобами діяльності стає важливим компонентом розвитку особистості студента в процесі навчання. Первинною і системоутворювальною складовою освітнього процесу стає не процесуальна (навчально-викладацько-оцінювальна), що разом з тим не принижує її важливості, а результативна, яка виражена в термінах компетентностей. При цьому вимірюваний результат детермінує процес з його досягнення.

Аналіз наведених характеристик компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців (табл. 1) дає змогу виокремити умови становлення компетентнісного підходу в освіті:

- знання дається як системне, міждисциплінарне, узагальнене в різноманітних формах пошукової, розумової діяльності, продуктивного творчого процесу;
- педагог займає позицію співпраці, демократичної взаємодії, допомоги, уваги до ініціативи студента та розвитку його особистості;
- студент зорієнтований на активну взаємодію з викладачами, студентами, на створення клімату взаємопідтримки і взаємної відповідальності;
- студентам через групові форми організації навчання забезпечуються умови для практичного засвоєння різноманітних форм міжособистісних стосунків і спілкування, можливості випробувати почуття радості від спільної співпраці та співтворчості.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика традиційного та компетентнісного підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців

№ з/п	Елементи освітнього процесу	Традиційний підхід	Компетентнісний підхід
1	2	3	4
1	Цілі	Надати знання про світ, способи діяльності у науці та виробництві; забезпечити підготовку випускників до майбутньої професійної діяльності	Озброїти методологією творчої діяльності, проектування та передбачення можливих наслідків майбутньої професійної діяльності
2	Завдання	Формування знань, умінь, навичок	Формування компетентності, механізмів саморозвитку і самовдосконалення особистості
3	Освітньо-професійна програма	Реалізує державний стандарт	Реалізує індивідуальну освітню траєкторію набуття професійної компетентності
4	Форми організації навчального процесу	Аудиторна робота, самостійна робота студентів (від 1/3 до 2/3 загального обсягу годин)	Робота, що імітує майбутню професійну діяльність; індивідуальна робота, робота в малих групах
5	Методи навчання	Домінують методи трансляції та репродукції, орієнтуються на середньостатистичного студента	Спрямовані на відкриття нових знань і способів діяльності, критичне усвідомлення конкретних ситуацій, розвиток творчості; враховують індивідуальні особливості студента

Продовження табл. 1

1	2	3	4
6	Позиція викладача	Інформатор, контролер; орієнтація на обсяг матеріалу	Консультант, партнер, фасилітатор; орієнтація на структурування матеріалу
7	Позиція студента	Слухач; той, хто сприймає, запам'ятовує	Дослідник, творець, партнер
8	Контроль та оцінювання освітніх результатів	Спрямовані на перевірку сформованих ЗУНів	Спрямовані на визначення рівня професійно- особистісного розвитку студента
9	Структура управління ВНЗ	Домінує орієнтованість на функціонування	Домінує орієнтованість на розвиток

Таким чином, впровадженням компетентнісного підходу у вищій освіті передбачається перехід від кваліфікаційної до компетентнісної моделі випускника, а це означає, що цілі освіти мають бути пов'язані не тільки з виконанням конкретних фахових функцій, а й з інтегрованими вимогами до результату освітнього процесу. У процесі освітньої діяльності у вищій школі має відбутися перехід від засвоєння інформації як предмета запам'ятовування до школи мислення, дії та розвитку здібностей особистості. Це здебільшого має обумовити здатність особистості до практичної діяльності, оволодіння вміннями працювати в нових умовах, до прагнення навчитися жити разом з іншими в умовах невизначеності, полікультурності, ефективно і морально справлятися зі своїми життєвими проблемами.

Вважаємо, що впровадження компетентнісного підходу в систему вищої освіти має доповнюватися використанням у процесі професійної підготовки положень контекстного навчання.

За А. Вербицьким, контекстне навчання — це процес, за якого відбувається включення змісту навчання в контекст розв'язання життєво важливих завдань стосовно майбутньої професійної діяльності. Контекст — це система внутрішніх і зовнішніх умов поведінки та діяльності людини, яка впливає на процес і результати сприймання, розуміння та перетворення людиною конкретної ситуації дії та вчинку. Відповідно, внутрішнім контекстом є індивідуально-психологічні особливості, знання, досвід людини; зовнішнім — предметні, соціокультурні, просторово-часові та інші характеристики ситуацій, в яких вона діє.

Згідно з цією теорією, засвоєння змісту навчання здійснюється не через передавання студентам інформації, а в процесі його власної, внутрішньо мотивованої активності, спрямованої на предмети та явища навколишнього світу. Основна ціль студента — в оволодінні цілісною професійною діяльністю, у якій знання є орієнтовною основою, засобом її реалізації.

При спільності структури навчальної та професійної діяльності змістовне наповнення структурних блоків кожної з них абсолютно інше. Специфіку навчальної та професійної діяльності (за А. Вербицьким та О. Ларіоною) наведено в табл. 2.

Подані відмінності характеризують основне протиріччя професійної освіти: оволодіння професійною діяльністю має відбуватися в межах якісно іншої за цілями, змістом, формами, методами, засобами, умовами і процесом навчальної діяльності.

Із цього випливає низка конкретних розбіжностей в процесі підготовки майбутніх фахівців:

- навчальна діяльність передбачає розвинуту пізнавальну мотивацію, практична діяльність — професійну;
- предметом навчання є знакова система навчальної інформації, а діяльності — природа, невідоме (вчений), психіка й особистість (педагог);
- від студента потрібна в основному увага, сприйняття, пам'ять, а в професійній діяльності він є цілісною особистістю;
- студент є активним у відповідь на управлінський вплив викладача (відповідає на запитання, виконує поставлені викладачем завдання), а у професійній діяльності від нього вимагається активність та ініціативність;
- студент отримує статичну навчальну інформацію, а у професійній діяльності вона розгортається динамічно у просторі та часі;
- штучні форми організації навчальної діяльності, які підходять для передавання інформації, не відповідають формам професійної діяльності.

Таблиця 2

Відмінності у змістовному наповненні структури навчальної та професійної діяльності

№ з/п	Структурні ланки діяльності	Навчальна діяльність	Професійна діяльність
1	Потреба	В учінні	У праці
2	Мотив	Пізнання нового, отримання професії	Реалізація інтелектуального і духовного потенціалу, саморозвиток особистості
3	Мета	Загальний і професійний розвиток особистості	Виробництво матеріальних і/або духовних цінностей
4	Вчинки, дії, операції	Психічне відображення дійсності	Перетворення реальної дійсності
5	Засоби	Пізнавальні, переважно інтелектуальні	Практичні, зокрема, теоретично-практичні
6	Об'єкт	Навчальна інформація як знакова система	Природа, невідоме (вчений) психіка і особистість людини (педагог) і т. ін.
7	Результат	Здібності до діяльності, система ставлень до світу, інших людей, до самого себе	Нові знання, освіченість людей, самореалізація особистості

Отже, діяльність студента ні за змістом, ні за формою не можна ототожнювати з діяльністю спеціаліста. Виходячи з цього, основною ідеєю контекстного навчання під час підготовки майбутніх фахівців у вищій школі є накладення засвоєння студентами теоретичних знань на «канву» майбутньої професійної діяльності. Для цього потрібно моделювання предметного та соціального змісту майбутньої професії, що реалізується через систему нових і традиційних форм та методів навчання. Знання при цьому виконують функцію орієнтувальної основи діяльності, а форми організації навчальної роботи — функції відтворення змісту, що засвоюється.

У процесі контекстного навчання відбувається трансформація навчальної діяльності студента у професійну з поступовою зміною пізнавальних потреб і мотивів, цілей, вчинків і дій, засобів, предмета і результатів на професійні; створюються психолого-педагогічні та дидактичні умови для постановки студентом власних цілей та їх досягнення, для руху його діяльності від навчання до праці.

З позиції теорії контекстного навчання під час підготовки майбутніх фахівців виокремлюються два взаємозв'язаних блоки: 1) становлення особистості, здатної до самоактуалізації; 2) формування й удосконалення соціально-професійних компетентностей. При цьому компетентності фахівця розглядаються як предметно-процесуальне підґрунтя професійних дій та вчинків, а самоактуалізація є соціально-процесуальною основою особистісного зростання фахівця у професії.

Висновки

Таким чином, компетентісно-контекстна модель організації навчального процесу у ВНЗ, яка передбачає використання в процесі професійної підготовки проблемних ситуацій в їх предметній та соціальній неоднозначності і суперечливості, побудована на розумінні змістоутворювального впливу предметного і соціального контекстів майбутньої професійної діяльності студентів на процес і результат його навчальної діяльності. Підготовка майбутнього фахівця до професійної діяльності за такою моделлю розглядається як особистісно осмислений процес формування його професійної компетентності.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробленні технологій організації навчального процесу, які реалізуватимуть компетентісно-контекстну модель у системі вітчизняної вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Вербицкий А. А. Личностный и компетентностный подходы в образовании: проблемы интеграции / А. А. Вербицкий, О. Г. Ларионова. — М. : Логос, 2010. — 336 с.
2. Олійник В. В. Наукові основи управління підвищення кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти : монографія / В. В. Олійник. — К. : Міленіум, 2003. — 594 с.
3. Ермаков Д. С. Компетентностый подход в образовании / Д. С. Ермаков // Педагогика. — 2011. — № 4. — С. 11–12.
4. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентісного підходу в освіті / О. І. Пометун // Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : К.І.С., 2004. — С. 66–72.
5. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексеєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.]; заг. ред. акад. В. Г. Кременя; НАПН України. — К. : Інформ. системи, 2010. — 342 с.
6. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти / О. Я. Савченко // Компетентісний підхід у сучасній освіті:

світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : К.І.С., 2004. — С. 34–39.

7. DeSeCo. Definition and Selection of Competencies: Theoretical and Conceptual Foundations [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.deseco.admin.ch//>

8. European Union. Key Competencies for Lifelong Learning. Recommendation of the European Parliament and to the Council of 18 December 2006 (2006/962/EC) // Official Journal of the European Union. — 2006. — 30 December. — P.I.394/10. — I. 394/18.

9. Key Competencies for Successful Life and Well-Functioning Society / Edited by Dominique S. Rychen and Laura H Salganik. — Gottingen : Hogrefe Huber Publishers, 2003. — 219 p.

10. Nanzhao Z. Competencies in Curriculum Development / Z. Nanzhao. — Paris : UNESCO-IBE, 2005. — 6 p.

Drach Irina Ivanivna

COMPETENCE-CONTEXT MODEL OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE SYSTEM OF NATIONAL EDUCATION

A market economy, modern information society characterized by constant improvement of technology, market-oriented production, which requires specialist new formation that can adequately respond to market conditions, show initiative, creativity and activity. Therefore, the result of professional education has become not only the future of professional qualifications, and his professional competence.

The introduction of competence-based approach in higher education makes the transition from qualification to graduate competency model, which means that the goals of education should be related not only to perform a specific professional function, but also with integrated outcome requirements of the educational process.

Competence-oriented focus of higher education must be complemented by the use in the training provisions context of learning. Competence contextual model of educational process in universities involves forming ability of the individual to practice, mastery of skills in the new environment, the desire to learn to live together with others in the face of uncertainty, multiculturalism, efficiently and morally cope with their everyday problems.

The proposed model of the educational process in higher education in the training of future specialists describe two interrelated components: 1) the formation of personality, capable of self-actualization; 2) the formation and improvement of social and professional competences. With this professional expertise viewed as subject-procedural background of professional activities and actions, and self-actualization is a socio-procedural basis for personal growth expert in the profession.